

2. Gandlevskiy, S. Problema odinochestva v zhizni cheloveka [The problem of loneliness in a person's life] [Electronic resource] / S.Gandlevskiy. – Mode of access : <http://www.kritika24.ru/page.php?id=18577>. – Date of access : 25.04.2018.
3. Zavadova, T. Odinochestvo [Loneliness] / T.Zavadova. Nedelya, 1995. 16 aprelya.
4. Zimbardo, F., Redl, Sh. Zastenchiviyi rebenok. [Shy baby] (Per. s angl. E.Dolinskoy). / F.Zimbardo, Sh.Redl. – Moskva, AST Astrel, 2005. – 294 s.
5. Peplo, L.E. Odinochestvo i samoootsenka [Loneliness and self-esteem] / L.E. Peplo, M. Mitseli, B. Morash // Labirintyi odinochestva: per. s angl. – M.: Progress, 1989. – S.169-191.
6. Ponizovskiy, A.M. Analiz osnovnykh podhodov k ponimaniyu suitsidalnogo povedeniya pri depressiyah [Analysis of the main approaches to understanding suicidal behavior in depression] / A.M.Ponizovskiy // Aktualnyie problemy suitsidologii: sb. nauchnykh trudov Mosk. NII psikiatrii. – Moskva, 1981. – S.150-167.
7. Ponizovskiy, A.M. Psihologicheskie mehanizmyi zavisimyykh otnosheniy i metody ih psihoterapevticheskoy korrektsii [Psychological mechanisms of dependent relationships and methods of their psychotherapeutic correction] // A.M. Ponizovskiy, V.S. Rotenberg // Psihologicheskiy zhurnal. – Moskva, 1987, T.8, No.2. – S. 118–124.

The article is devoted to the main features and consequences of loneliness. It is foremost noted that the manifestation of a contiguity with an obstructive or obstructive uterine lumen may cause some serious injury, but also the occurrence and seizure and forcefulness and severity can occur. Reverse proportionality between suicide and murder caused by loneliness is shown. In this regard, the study of loneliness is very relevant and timely. The object of the study is the loneliness as a psychological problem. The subject of the study is main features of loneliness and their consequences. The goal is to analyze and define the main causes of loneliness and fight them. In the article are used a comparative method, general methods, induction, deduction, analysis and synthesis. The problem of loneliness is a complicated, tricky and universal one. Human beings are not only satisfied with their own needs or their organic needs, but also need to be aware of their own existence as well as their own spirituality, and their moral requirements for keeping their public life alive. Studies conducted in this direction have confirmed the fact that loneliness as a psychological problem has a negative impact on the mood, well-being, self-esteem of people. It is necessary to find the reasons in time and fight this state. In general, observations and psychological studies show that the path of development of human life is determined by the conditions in which he first falls in childhood. That is, in the future, the relationship between the child and the people around him depends on his real relationship with his parents.

Key words: psychology, loneliness, causes, effects, facts, suicide, depression, stress.

УДК 373.2.013.42:159.923.2(045)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-230-233

Іванова Вікторія Вікторівна,
кандидат психологічних наук, доцент,

Чекан Оксана Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,

Кас'яненко Оксана Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Стаття присвячена вивченню психолого-педагогічних аспектів розвитку соціальної поведінки у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. Проведено теоретичний аналіз проблеми розвитку соціальної поведінки; проаналізовано особливості становлення соціальної поведінки у дошкільному віці; вивчено соціальну поведінку у дітей із загальним недорозвитком мовлення. Встановлено, що для формування соціальної поведінки у дітей з мовною патологією необхідно розвивати не тільки три самостійних компоненти (вольовий, афективний і пізнавальний) але, у зв'язку з наявністю комплексного мовного порушення, будувати корекційно-логопедичну роботу за чотирма напрямками (мовний, афективний, пізнавальний, вольовий).

Ключові слова: соціальне середовище, соціальна поведінка, соціалізація, соціальна адаптація, загальний недорозвиток мовлення, дошкільник.

Постановка проблеми. Формування соціальної поведінки у дітей 5-6 років із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) є одним з головних моментів в процесі їх адаптації в соціумі. У нашому дослідженні ми використовуємо термін «соціальна поведінка», в якому аспект соціальності відображає об'єктивну приналежність до зовнішніх, соціальних відносин в навколишньому середовищі. Передумови розвитку соціальної поведінки спостерігаються в діяльності кожної дитини дошкільного віку. В наслідок обмежених можливостей психомовного розвитку дітей дошкільного віку з мовленнєвими розладами відзначається ряд специфічних особливостей розвитку соціальної поведінки, що проявляються в несвоєчасності та фрагментарності розвитку, що необхідно враховувати в корекційно-логопедичній роботі з цими дітьми.

Дитині із загальним недорозвитком мовлення потрібна постійна допомога для формування здатності регулювати свою поведінку, і чим раніше вона буде надана, тим сприятливіші прогнози її майбутнього соціального і мовленнєвого розвитку. Необхідність вирішення проблеми соціального розвитку дітей із

загальним недорозвитком мовлення зумовила в останні роки підвищену увагу до неї, що знайшло відображення в розробці відповідних напрямів вивчення, в появі спеціальних дослідницьких лабораторій, серйозних наукових робіт (О. Є. Грибова, Л. Ф. Спірова, Г. В. Чиркін та ін).

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку корекційно-педагогічної науки досить широко представлені дослідження стану мовлення у дітей з мовленнєвою патологією і методики корекції звуковимови, лексико-граматичної сторони мови (Н. С. Жукова, Р. І. Лалаєва, Т. Б. Філічева, Г. В. Чиркін, В. В. Тищенко та ін.). Разом з тим аналіз наукової літератури показав, що проблема розвитку соціальної поведінки у дітей із ЗНМ старшого дошкільного віку хоча опосередковано і розглядалася в наукових дослідженнях різних авторів (Ю. Ф. Гаркуша, О. Є. Грибова, О. С. Павлова, Л. Г. Соловійова, О. А. Слинко, Є. Г. Федосеева і ін.), але не піддавалася всебічному і цілісному спеціальному вивченню. У зв'язку з цим, виникла необхідність в цілеспрямованому вивченні особливостей соціальної поведінки дітей із загальним

недорозвитком мовлення.

Мета статті: на основі теоретичного аналізу проблеми дослідження вивчити особливості розвитку соціальної поведінки дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.

Результати дослідження. При вивченні формування соціальної поведінки людина розглядається в широкому контексті соціальних зв'язків і відносин. В системі цих відносин вітчизняні психологи і педагоги надавали великого значення не тільки взаєминам і взаємодіям людини зі своїм безпосереднім соціальним середовищем, контактним колективом, але і багатоманітності суспільних відносин, які мають вирішальний вплив на формування й існування особистості в суспільстві (Б. Г. Ананьєв, М. І. Бобнева, І. С. Кон, А. В. Петровський, Д. Б. Ельконін та ін.).

Соціально природу людини психологічно обґрунтував в 30-і роки Л. С. Виготський: «Середовище виступає в розвитку дитини, в сенсі розвитку особистості та її специфічно людських властивостей, в ролі джерела розвитку» [1, с.48]. Погоджуючись з Л. С. Виготським, С. Л. Рубінштейн вважав, що соціальна поведінка полягає не в формальній відповідності зовнішньої поведінки вимогам суспільства, а у формуванні «у людини таких внутрішніх устремлень ... з яких в порядку внутрішньої закономірності випливає б моральна поведінка» [9, с. 74]. О. М. Леонтьєв детермінував активну соціальну поведінку людини тим особистісним змістом, який пов'язує людину з реальним життям [4].

Таким чином, можна стверджувати, що в результаті соціалізації людина засвоює стереотипи поведінки, норми і ціннісні орієнтації соціального середовища, в якому вона функціонує. Соціалізацію можна розглядати як потрібний процес адаптації, розвитку особистості і відмову від наївних дитячих уявлень.

В загальному циклі соціалізації особистості особливе місце займає дошкільний вік, коли фактично відбувається «олгоднення» дитини, що підтверджується і науковими дослідженнями Л. С. Виготського, О. М. Леонтьєва та ін. Незважаючи на свою актуальність, в психології та педагогіці не склалося цілісного уявлення про структуру та сутність процесу соціалізації поведінки та адаптації в дошкільному дитинстві.

Сутнісною основою соціальної адаптації є взаємодія особистості з соціальним середовищем, в основі якої лежить взаємопроникнення і взаємоприспособлення до самого середовища, а також до основних форм прояву життєдіяльності особистості. У нашому дослідженні ми використовуємо термін «соціальна поведінка», в якому аспект соціальності відображає об'єктивну приналежність до зовнішніх, соціальних відносин в навколишньому середовищі.

Дослідники, що займаються проблемами розвитку і виховання дітей дошкільного віку (Г. О. Люблінська, Л. С. Славина, О. О. Смирнова та ін.) відзначають, що у дітей з нормально розвиненим мовленням вміння і навички соціального реагування формуються послідовно на основі пристосування їх поведінки до потреб спілкування з оточуючими. У дітей з порушеннями мовлення вони в потрібному обсязі та якості спонтанно не утворюються, і відбувається процес їх формування, як правило, в більш пізні терміни. Тому необхідний певний корекційно-логопедичний вплив, який буде процесом спрямованого формування навичок соціальної поведінки.

У дітей із загальним недорозвитком мови, в силу їх мовленнєвих особливостей, виникають особливості в розвитку мовної поведінки, так як вона вимагає стереотипних висловлювань, мовних кліше (вітань, вибачень і т.д.), з одного боку, і, з іншого – будь-яких суто індивідуальних проявів даної особистості. До цього необхідно додати ще й немовні (невербальні) засоби комунікації – жести, міміка, пантоміма, тональні і фонаційні особливості. Іншими словами, в мовній поведінці проявляється мовна особистість дитини з мовленнєвими порушеннями, що належить даному віку і часу, даній країні, даному регіону, даній соціальній групі, даній сім'ї [2, 7].

Б. Т. Ліхачов, Дж. Равен та ін. відзначають, що становлення соціально-адаптивної поведінки відбувається завдяки взаємозв'язку розвитку трьох самостійних компонентів: когнітивного (розробка

плану або визначення перешкод на шляху до досягнення мети), афективного (задоволення від діяльності або бажання, щоб необхідна, але неприємна частина її була виконана) і вольового (наполегливість, рішучість, воля) [8].

Наявність і достатній розвиток цих компонентів робить дуже ймовірним успішне завершення діяльності та людина отримує підтримку від інших, що її поведінка відповідає як власним уявленням про необхідність подібних дій, так і уявленням про це значущих для неї людей. Крім цих трьох компонентів людині для формування соціальної поведінки необхідний і відповідний рівень розвитку мовлення – як комунікативної її функції, так і регулюючої. Крім того, необхідна заснована на досвіді впевненість, що можна подолати труднощі, і набір звичних способів поведінки.

Процес присвоєння дитиною соціальних норм, принципів життєдіяльності – складне явище. За своїм змістом цей процес являє собою єдність і одночасно протиріччя двох сторін: соціалізації та індивідуалізації. Тут соціалізація виступає як привласнення дитиною норм людського співжиття, а індивідуалізація – як постійне відкриття, розуміння і формування себе як суб'єкта. Саме в такому двоєдиному відтворенні і відбувається соціальне дорослішання, проявляється ступінь соціальної адаптації.

Соціальна адаптація передбачає здатність керувати своєю поведінкою і своєчасно коригувати її в різних ситуаціях. У сучасному світі все більше зростає розуміння того, що коріння проблеми адаптації дітей до соціального світу слід шукати в сімейному оточенні, як найважливішому інституті соціалізації дітей. Взаємодія дитини з батьками є першим досвідом взаємодії з навколишнім світом. Цей досвід закріплюється і формує певні моделі поведінки з іншими людьми. Л. М. Маценко визначає сім'ю як першу школу оволодіння дитиною рідною мовою. Рідна мова, будучи одночасно і засобом, і джерелом інтелектуального, морального, естетичного виховання, формує дитину як особистість [6].

В контексті проблеми, яка нас цікавить можна виділити основні лінії розвитку мовлення і, відповідно, його функції – комунікативну, пізнавальну і регулятивну. Розвиток вербальної комунікації робить вирішальний вплив на регуляцію поведінки дітей, їх загальну і мовну активність. Головними комунікативними якостями мови прийнято вважати правильність (дотримання норм літературної мови), чистоту (відсутність слів-«бур'янів»), точність (правильний вибір слова), логічність (послідовність, несуперечність висловлювання), доречність (відповідність ситуації спілкування) [5].

Дослідницькі матеріали дозволяють припустити, що мовленнєве спілкування і рівень розвитку власного комунікативного мовлення дитини повинні бути нерозривно пов'язані зі становленням пізнавальної та регулятивної функції мови (Л. С. Виготський, О. Р. Лурія та ін.).

Л. С. Виготський представляв цей процес наступним чином. Джерелом мови для себе є соціальна мова дитини, адресована дорослому. На перших етапах дитина сприймає адресовані їй вказівки дорослого і підпорядковує їм свою поведінку. Потім, звертаючись до дорослого за допомогою, вона управляє його поведінкою. На третьому етапі дитина, «організуючи власну поведінку за соціальним типом, застосовує до самої себе той спосіб поведінки, який вона раніше застосовувала до іншого». [1, с 118].

До кінця дошкільного віку дитина володіє елементарними розумовими операціями конкретно-дієвого характеру, причинними зв'язками, може зв'язно висловлювати свої думки, користується граматично, лексично і фонетично правильною мовою. Саме в цьому віці, як свідчать дані багатьох психологічних досліджень (Н. Ф. Гаркуша, Г. М. Леушина, Г. О. Люблінської, А. К. Маркова, Д. Б. Ельконіна і ін.) розвивається інтелектуальна, регулююча функція мови, виробляється вміння орієнтувати своє мовлення на партнера і ситуацію спілкування, а також відбирати мовні засоби відповідно до них. Відомо, що розвиток мовлення протікає невіддільно від формування мислення, а розвиток у дітей наочно-дієвого мислення здійснюється на основі словесних узагальнень, під впливом мови. Саме при такому підході до даного питання

видається природним висновок про те, що відсутність або недорозвиток мовлення вже в ранньому віці неминуче призводить до недорозвитку мислення. У свою чергу розвиток мислення веде до розвитку мовлення. Отже, своєчасний розвиток вербальних узагальнень – необхідна умова розвитку комунікативної і плануючої функції мови дітей.

Ми вважаємо за необхідне розгляд мовлення як засобу вираження свого емоційного стану, так як це забезпечує дитині усвідомлення себе індивідуальністю і передбачає освоєння соціального світу як взаємопов'язаного цілісного світу соціуму та внутрішнього світу людини.

Емоції, представляючи собою активну сторону прояви потреб, включають в себе початок домагань і захоплень. Так в старшому дошкільному віці виникає здатність індивіда сприймати і враховувати в своїй поведінці стани, бажання та інтереси інших людей – ця здатність позначається як емоційна емпатія, децентрація. Важливим показником відхилення в поведінці у старшого дошкільника може служити відсутність емоційної децентрації. Без емоційної емпатії неможлива поява навіть того мінімуму довільної регуляції поведінки, який потрібно в рольовій грі. Поведінка регулюється свідомістю, почуттями і волею. У дитини розвивається здатність стримувати себе від нерозумних бажань і поганих вчинків, виробляється вміння володіти собою, формується самостійність, стриманість та ініціатива. Для того, щоб вміти регулювати і контролювати свої дії і поведінку в системі загальнолюдських відносин, необхідно і знання про себе, свої фізичні, інтелектуальні і моральні можливості. Аналізуючи всі наявні підходи до проблеми формування єдності розвитку мови, емоцій, волі, знань, і реальної поведінки дітей дошкільного віку, можна виділити центральний стрижень цього процесу – виховання свідомого ставлення дітей до правил поведінки [3].

Найбільш яскраво простежити механізми включення людини в соціальне середовище вдається в період дитинства, так як саме в дитячому віці проходить формування самосвідомості, вдосконалення пізнавальної, комунікативної та регулюючої функції мови, освоєння і реалізація соціальних норм і правил, що у взаємодії веде до соціального дорослішання, тобто до адаптації дитини. Адаптація дитини – процес природний. Успішне самостійне пристосування біосоціальної системи залежить від внутрішньої адаптованості всіх підсистем, їх гармонійного функціонування і взаємодії. Порушеній біосоціальної системі адаптуватися складніше. В процесі компенсації організм намагається вижити в біологічному сенсі, а особистість в процесі соціальної компенсації прагне вижити в соціальному сенсі, інтегруватися в суспільство, зайняти в ньому гідне місце, реалізувати себе і знайти соціальну значимість.

Гармонійний розвиток дошкільника з особливостями розвитку без активної участі його батьків в освітньому процесі навряд чи можливий. Головною особливістю сімейного виховання визнається особливий емоційний мікроклімат, завдяки якому у дитини формується відношення до себе, що визначає її почуття самоцінності. Інша важлива роль сімейного виховання – вплив на ціннісні орієнтації, світогляд дитини в цілому, її поведінку в різних сферах суспільного життя, здатність адаптуватися. Труднощі оволодіння тими видами діяльності, які необхідні для включення в те чи інше соціальне середовище, комплексом соціальних ролей, норм і правил поведінки, які відповідають віку дитини і соціально-культурних традицій суспільства, породжують стан соціальної недостатності, яке є однією з провідних причин соціально-поведінкових труднощів дитини з відхиленнями у розвитку.

Багато дослідників відзначають, що специфічний соціально-психологічний вигляд дитини із загальним недорозвитком мовлення обумовлений неблагополучним біологічним фактором розвитку і деструктивним впливом соціальної ситуації, обтяженої комунікативною депривацією на загальний розвиток дитини з ЗНМ (Л. М. Єфименкова, С. М. Карпова, М. І. Лісіна та ін.). Це є суттєвою причиною соціальної дезадаптації дитини в подальшому. Дитині з комплексними порушеннями мовлення, щоб почати

говорити, необхідно опанувати мовою як пристроєм, що забезпечує сприйняття і породження мовлення.

Численні публікації вказують на стійкі лексико-граматичні та фонетико-фонематичні порушення у дітей із загальним недорозвитком мовлення (В.К. Воробйова, О.Е. Грибова, Г.В. Гуровець, Р.Є. Левіна, Л.Ф. Спірова, С.М. Шаховська та ін.). Внаслідок цього, спонтанне формування мовленнєвих умінь і навичок у них або неможливо зовсім, або здійснюється досить дисгармонійно. Дана обставина посилюється дефіцитом засобів спілкування, відсутністю повноцінних умов, необхідних для накопичення мовного і поведінкового досвіду. Самостійна контекстна мова дітей з недорозвитком мовлення є недосконалою за своєю структурно-семантичною організацією, про що свідчить скорочення синтаксичних моделей, їх спрощеність, відсутність трансформаційної переробки пропозиції. Недорозвиток мовних засобів знижує рівень пізнання, спілкування, довільності, сприяє виникненню психологічних особливостей (замкнутості, боязкості, нерішучості, сором'язливості), породжує специфічні риси загальної і мовної поведінки, призводить до зниження комунікативної активності (Ю. Ф. Гаркуша, О. М. Маслокова, С. А. Миронова та ін.).

Існує і зворотна залежність – при недостатньому спілкуванні темп розвитку мовлення та інших психічних процесів сповільнюється (Л. М. Галігузова, І. В. Дубровіна, А. Г. Рузьська, О. О. Смирнова, Є. Г. Федосєєва та ін.). Оскільки комунікація розглядається як один з видів довільної діяльності, О. Є. Грибова підкреслює, що успішність вербального спілкування забезпечується досить високим рівнем самоорганізації індивідуума, так як спілкування є специфічною формою координованої активності декількох осіб. Володіючи обмеженим набором слів і граматичних конструкцій, діти з мовною патологією відчувають значні труднощі в програмуванні свого висловлювання, інтегруванні окремих його елементів в структурне ціле, а також у відборі мовного матеріалу, відповідного тій чи іншій меті висловлювання. [2].

Отже, несформованість мовних здатностей неминуче призводить до труднощів організації комунікативної діяльності, що в свою чергу обумовлює недостатню довільність поведінки дитини з мовленнєвою патологією. Разом з тим практика експериментальної та педагогічної роботи з дошкільнятами показує, що діти 4-6 років досить добре володіють комунікативним мовленням, не завжди усвідомлюють, контролюють і тим більше планують свої дії. Тобто, оволодіння мовленням у спілкуванні є необхідною, але не достатньою умовою формування довільної поведінки. У зв'язку з цим слід відмітити, що у вихованні соціальної поведінки велике місце відводиться регулятивній ролі моральних норм і правил поведінки.

О. Є. Грибова, досліджуючи проблему співвіднесення моральних уявлень і моральних звичок поведінки дитини з ЗНМ, вважає, що слабо розвинене логічне мислення – причина його недостатності «перенести» наявні знання про мораль в реальне життя. Друга причина розриву моральних знань і реальних дій дитини з мовленнєвими порушеннями дошкільного віку, на думку автора, полягає в розбіжності знань, одержуваних від дорослих про те, що «добре» і що «погано» і спостереженими дітьми фактами повсякденного життя цих же дорослих. Часом те, що засуджується «теоретично», зустрічається в практиці поведінки дорослих, які повинні бути зразком наслідування для дитини з ЗНМ [2].

Крім того, Є. Г. Федосєєва вважає, що резерви підвищення дійсності моральних уявлень дитини лежать в емоційній насиченості змісту оціночних суджень дорослих, у використанні ними оцінок особистісних властивостей, оцінок-станів, оцінок-передбачень та інших форм емоційних відносин, що відповідають рівню соціального розвитку дошкільника, так як в старшому дошкільному віці самооцінка дитини складається з оцінки її поведінки значущим дорослим.

Т. І. Єрофєєва в якості основних причин невідповідності вербальної і реальної поведінки вказує наступні: недостатнє знайомство дітей з правилами-побудниками; одностороння або далека від розуміння дітей аргументація необхідності виконання

моральних правил, спотворення її невірними оціночними діями дорослих; вкрай недостатнє знайомство дітей зі способами доброзичливого ставлення один до одного в процесі взаємин; привернення уваги дошкільнят переважно до негативних проявів у відносинах між однолітками і відсутності схвалення позитивних емоційних стосунків між дітьми.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Для формування соціальної поведінки у дітей з мовною патологією необхідно розвивати не тільки три самостійних компоненти

(вольовий, афективний і пізнавальний), але, у зв'язку з наявністю комплексного мовленнєвого порушення, будувати корекційно-логопедичну роботу за чотирма напрямками (мовний, афективний, пізнавальний, вольовий). Ця необхідність диктується недосконалістю вербальної комунікації, мовною бездіяльністю, які не забезпечують процес вільного спілкування і, в свою чергу, не сприяють розвитку мовно-мисленнєвої, вольової і пізнавальної діяльності дітей, перешкоджають оволодінню своєю поведінкою.

Список використаних джерел

1. Выготский Л.С. Проблемы дефектологии / Л.С. Выготский. – Москва : Просвещение, 1995. – 527 с.
2. Грибова О.Е. К проблеме анализа коммуникации у детей с речевой патологией / О.Е. Грибова // Дефектология. – 1995. – №6. – С.7–16.
3. Кондратенко И. Ю. Особенности овладения эмоциональной лексикой детьми старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи / И. Ю. Кондратенко // Дефектология. – 2002. – № 6. – С. 51–59.
4. Леонтьев А.А. Функции и формы речи / А. А. Леонтьев // Основы теории речевой деятельности. – Москва, 1974. – 325 с.
5. Лопатина Л. В. Преодоление речевых нарушений у дошкольников: (коррекция стертой дизартрии) : учеб. пособ. / Л. В. Лопатина, Н. В. Серебрякова. – Санкт-Петербург : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена : Союз, 2001. – 191с.
6. Маценко Л. М. Педагогіка сімейного виховання: підручник / Л. М. Маценко. – Київ : ЦП «Компринт», 2015. – 376 с.
7. Неверович Я.З. Некоторые психологические особенности овладения дошкольниками нормами поведения в коллективе / Я.З. Неверович // Развитие познавательных и волевых процессов у дошкольников / под ред. А.В. Запорожца, Я.З. Неверович. – Москва, 1965. – с. 396-419.
8. Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы / Дж. Равен. – Москва, 1999. – 120 с.
9. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание / С. Л. Рубинштейн; под. ред. К.А. Абульханова-Славской. – Питер, 2017. – 288 с. – (Серия: Мастер психологи).

References

1. Vyhotsky, L.S. (1995). *Problemy defektologii* [Problems of defectology]. Moscow: Enlightenment.
2. Hrybova, O.E., (1995). K probleme analiza kommunykatsyy u detey s rechevoy patolohyey [To the problem of analyzing communication in children with speech pathology]. *Defectology*, 6, pp.7–16.
3. Kondratenko, Y. Yu., (2002). Osobennosti ovladenyya emotsyonal'noy leksykoj det'my starsheho doshkol'noho vozrasta s obshchym nedorazvytyem rechy [Features of mastering the emotional vocabulary of older preschool children with a general underdevelopment of speech]. *Defectology*, 6, pp.51–59.
4. Leont'ev, A.A., (1974). Funktsyy u formy rechy [Functions and forms of speech]. In: *Fundamentals of the theory of speech activity*. Moscow. 325 p.
5. Lopatyina, L. V., Serebryakova, N. V. (2001). *Preodolene rechevykh narusheniy u doshkol'nykov: (korreksyya stertoy dyzartrii)* [Overcoming speech disorders in preschoolers: (correction of erased dysarthria)]. St. Petersburg: The Herzen State Pedagogical University of Russia Publishing House: Union.
6. Matsenko, L. M. (2015). *Pedahohika simeynoho vykhovannya* [Pedagogy of family upbringing]. Kyiv: CPU "Comprint".
7. Neverovych, Ya.Z., (1965). Nekotorye psykholohycheskye osobennosti ovladenyya doshkol'nykamy normamy povedeniya v kollektive [Some psychological features of preschoolers mastering the norms of behavior in the team]. In: ed. A.V. Zaporozhtsa, Ya.Z. Neverovych. red. *The development of cognitive and volitional processes in preschoolers*. Moscow. p.396-419.
8. Raven, Dzh. (1999). *Pedahohycheskoe testyrovanye: problemy, zabluzhdenyya, perspektyvy* [Pedagogical testing: problems, errors, perspectives]. Moscow.
9. Rubynshtein S. L., Albukhanova-Slavskoi K.A. red., 2017. *Bytye y soznanye* [Being and consciousness]. Peter.

Статья посвящена изучению психолого-педагогических аспектов развития социального поведения у детей с общим недоразвитием речи. Проведен теоретический анализ проблемы развития социального поведения; проанализированы особенности становления социального поведения в дошкольном возрасте; изучено социальное поведение у детей с общим недоразвитием речи. Установлено, что для формирования социального поведения у детей с речевой патологией необходимо развивать не только три самостоятельных компонента (волевой, аффективный и познавательный), но, в связи с наличием комплексного речевого нарушения, строить коррекционно-логопедическую работу по четырем направлениям (языковой, аффективный, познавательный, волевой).

Ключевые слова: социальная среда, социальное поведение, социализация, социальная адаптация, общее недоразвитие речи, дошкольник.

The formation of social behavior of 5-6 years old children with general underdevelopment of speech (GUS) is one of the main points in the process of their adaptation into society. In our research, we have used the term "social behavior", in which the aspect of sociality reflects the objective affiliation with external, social relations in the environment. Preconditions for the development of social behavior have been observed in the activity of each child of preschool age. As a result of limited possibilities of children of preschool age with speech disorders in psychological development, there are a number of specific features of the development of social behavior that manifest themselves in the untimely and fragmentary development that needs to be taken into account in the correctional-speech therapy with these children. The article has shown the psychological and pedagogical aspects of the development of social behavior in preschool children with general underdevelopment of speech. The purpose of the article on the basis of theoretical analysis of the research problem is to study the peculiarities of the development of social behavior of preschool children with a general underdeveloped speech. A theoretical analysis of the problem of development of social behavior has been conducted; it has been analyzed the peculiarities of the formation of social behavior in preschool age; and studied social behavior of children with general underdeveloped speech. It has been established that for the formation of social behavior of children with language pathology it is necessary to develop not only three independent components (volitional, affective and cognitive) but, in connection with the presence of a complex language disorder, to construct correctional-speech therapist by four directions (speech, affective, cognitive, volitional).

Key words: social environment, social behavior, socialization, social adaptation, general underdevelopment of speech, preschooler.